

Jékely Zoltán: Édes teher

„Pilláimról furcsa álom röppent el — utánakaptam, s elfogtam. Vitnyédynével óriási virágok közt jártam, pipacs- és nősziromszerű csodák közt, omlatag kőfalú, régi kertben — de mihelyt hozzájuk értem, szirmuk porrá omlott, megsemmisült... (...) Az álom, bármit jelentett, szép volt, ha mégoly fájdalmas is; megülte szívemet, gyökeret eresztett.” (*Vitnyédyné álma.*)

Jékely Zoltán, mintha a szerelem hármassoltára előtt jógaülésben pihenve írná műveit. Toll és papír nélkül — gondolatban. Szülőföld, nők, anyanyelv: az irántuk érzett szerelem teremtő és romboló ereje alkotja életét. Az olvasó, aki Jékely prózáját meg akarja ismerni, akarva-akaratlanul kénytelen fölvenni az író tartását. Észre sem veszi és a terápiaszerűen meditatív varázsigéjeként mormolja szavait... Az oltár pedig szárnyacsattogtatásával magasba emelkedik, mint valami teremtés előtti madár. Író és olvasó nyomában lebegnek az ormótlan anyagnak, amely legelőször a nagyenyedi kollégium udvarára ereszkedik le. Szárnyasuhogásába belekondul a szilenciumot jelző harangocska. A temetődomb halottai, mintha az utolsó ítélet anygálának jöttét éreznék, megborzonganak...

A császárkörtefáról írott címbeli *széphistória* műfaji megjelölés is. A félszeg diákszerelmet meglevenítő történet egyszerre jelzi a nagyhírű alma mater múltját az akkurátus Berekméri professzor úrbán, jövőjét a szétszóródást jelképező Kóródy Pál személyében. Kitömhető-e a történelem által leterített emberi szellem?

Az *Édes teher* legtöbb írásának színtere Kolozsvár, Jékely kétszeri eszmélésének városa. Éjszakai fényeire úgy mutat a kötet bevezető kisregényének egyik főhőse, Erszényi Miklós, mintha nemcsak egy gátlástalan életművész, hanem a történelem megtestesült Gonosza lenne. Clemenceau, Hitler? — egyszemélyben...

Erőltetett Erszényibe belevetíteni a panamázó „Tigrist”, meg a fasizmus szörnyetegét — hallható az ellenvetés. Valóban: prózájában Jékely sohasem ír „direkt” történelmet. A história csupán háttér. Életünket meghatározó s alkalmasint el is döntő „díszlet”. Ha földindulás támad, rászakadhat az emberre.

Hogy a tragikusan összegubancolódott életfonalakat csak a történelem tudja roncsolóan szétszakítani — (nem engedve időt a kibogozásra) — arra a kötet legjobb írása, *A megcsúfolt vendégbarátság* a példa. Ez az elbeszélés mintegy sűrítménye a Jékely-próza erényeinek, kivonata történeteinek. A fiatal Móza és az általa mélyen tisztelt Gedeon bácsi felesége, Póta között fellobbant szerelem, mint annyszor az álomban, a beteljesülés határáig jut el... Ekkor

Hetven évvel ezelőtt született Jékely Zoltán:

következik be a megalázó, pusztító lelepleződés. Lelepleződése a barátságnak és a szerelemnek... Jékely bravúrosan mutatja be hogyan válik, változik át Erosz Tanatosszá. 1944. július 2-án a szövetségesek szétbombázzák a kolozsvári pályaudvart és környékét. A bombázás előtti feszült pillanatok leírásával, mintha a Gedeon bácsi betoppanása előtti hangulatot folytatná, teljesítené ki az író: „Fent, egy tőlünk idegen szféra embertelen magasságában, apró, tühegyre sem szűrhető, ezüst szúnyogok rajjai csillogtak a kora délelőtti napban. Olyan szépek és földöntúliak voltak, hogy félni tőlük egyáltalán nem lehetett...” És Mózsát, fél órával a tragikus fordulatot vett kaland után még döbbenetesebb „meglepetés” éri. Nem ő lelepleződik le, hanem az embert maga alá temető történelem: „De hirtelen irtózatossá sűrűlt rázza meg a levegőt, utána pokoli reccsenések szaggatták meg a város csendjét, mintha az ércbelű föld is belehasadt volna. Sűrűltés sűrűltést, robbanás robbanást követett...” (...) „A város alsó része felől tornyosodó füst valóságos Himaláját rögtönzött az égbolt alatt, s benne a habosfehér gleccsektől a kormosfekete szikláig mindenféle geológiai alakzatok váltakoztak. A temérdek halottra gondoltam, akiknek kiröppenő párája most ezzel az egetverő, hánytorgó füstgomolyaggal elvegyül.” A halottak alig felismerhető tömegében nem található meg a bombázás előtt nemsokkal pályaudvarra induló Póta. Tudjuk, hogy meghalt, hiába jelenik meg összeroppanó kísértete. Meghalt, akárcsak a horog nélkül a Szamosban horgászó társtalán Gedeon bácsi...

E történetek aljáról sajátos mélytengeri halrajként lökődik felszínre, s villan elénk a Jékelyre annyira jellemző humor. Ez írásainak többségében a drámát, a tragédiát árnyalja, hitelesíti ellenpontjaival. Jékely előző prózakötetének, az *Angyalfián*ak novellái, elbeszélései szinte kivétel nélkül ezt példázzák. Ezeknek sorába illik a *Valencia*. Gyöngyházy Kálmán születésnapjára kalandjainak története — félszeg fügemutogatás az elmúlásnak. A torzómúltból, a torzójelenből és az időtlenséget jelképező torzószerelmekből kirajzolódik a torzójában is teljes élet. Az ember esetlen. Számára a teljesség a legfájdalmasabb, legembertelenebb. Nem tud vele mit kezdeni. Mert a teljesség lezárás, lezáródás. Pont. Vég. Az élet pedig örökös újakezdés. Hiányérzet-perpetuum mobile. Emlékezés. *Édes teher. (Szépirodalmi.)*

KOVÁCS ISTVÁN

„Háborúk járta égtájak” alatt

SERFŐZŐ SIMON: BÜNTELENÜL

Serfőző Simon, noha a személyes életútja már két évtizede különvált az övéitől, Anteuszként érinti meg ma is a hazai földet, hogy költői erejét visszanyerje. Négy verskötetében, riportjaiban és drámáiban szinte kizárólag a húszéves koráig átélt, s azóta csak közvetve bővített élményi alaprétégből merít, a lírai én az otthoni világ részeként jelenik meg legújabb műveiben is, jó, ha helyel-közrel rábukkanunk a közösségből kivált költő immár különválóságára, saját történetére, tipródásaira. Egyhúru költő? A hűség, ragaszkodás poétája? Megértéséhez és megméréséhez talán közelebb visz, ha egyszerűen belátjuk és elfogadjuk, hogy Serfőző anteuszi természete nem erény, de nem is csonkaság, hanem *adottság*, az élményi alaprétég makacs visszatérése pedig önmagában semmit sem dönt el, ha nem különböztetjük meg — fogalmilag is — az élmény általánosabb jelentését a szűkebb esztétikaitól. Különválasztva viszont az *életanyagot*, tehát azokat a tárgyi tartalmakat, amelyeket egykor a szülőföldjén vett eszméletébe, s amelyeket műveiben nyersanyagként ma is felhasznál, a *művészi élménytől*, amely már jelentős élettartalmak, felismerések hordozója is, könnyen belátjuk, hogy ugyanabból az életanyagból az élmény más-más tömbjeit is ki lehet fejteni. Serfőző esetében tehát